

Det du är kapabel att bli.

En studie om hur dyslektiker upplever stigmatisering och svårigheter i skolan och arbetet.

Av: Sara Bergström

Handledare: Stefan Svallfors
Södertörns högskola | Institutionen för Samhällsvetenskaper
Kandidatuppsats 15hp
Sociologi | Vårterminen 2017



Förord

Samtliga delar av denna uppsats är genomförda av mig och jag själv ansvarar för innehållet. Jag har genomfört alla intervjuer samt insamlat all empiri.

Jag vill passa på att tacka alla respondenter för deras medverkande i denna studie, utan deras deltagande hade studien inte varit genomförbar. Deras bidrag i form av tankar, känslor och åsikter om hur det har varit att leva med dyslexi har bidragit med betydelsefull information som fört arbetet med uppsatsen framåt.

Slutligen vill jag tacka min handledare Stefan Svallfors som med sitt engagemang väglett mig genom uppsatsen. Med hjälp av hans synpunkter och råd har mitt arbete kunnat fortskrida. Avslutningsvis vill jag även meddela att jag har haft väldigt roligt samt fått nya kunskaper om diagnosen dyslexi.

Sammanfattning

Studien ämnar undersöka hur individer med dyslexi upplever stigma och om diagnosen har påverkat deras karriärval. Mer specifikt handlar studien om vilka möjligheter och begränsningar respondenterna upplever i skolan och arbetet. Detta har gjorts genom att studera eventuella strategier samt former av hjälpmedel som dyslektikerna använder för att kunna anpassa sig till vårt textbaserade samhälle. Metoden som jag använder är teoretiskt grundad, en kvalitativ metod där jag förväntas vara förutsättningslös. Undersökningen genomfördes med intervjuer av sex dyslektiker som har arbetslivserfarenhet. I tidigare forskning har det blivit tydligt hur läs – och skrivkunnighet har betydelse för skola och arbetsliv, samt hur kreativitet och dyslexi är kopplat till varandra. Den teoretiska utgångspunkten i denna studie är Goffmans teori om stigmatisering. Resultatet visar att respondenterna känner sig stigmatiserade i skolan och på arbetet särskilt i skolan. Respondenterna har också lärt sig att använda olika strategier och hjälpmedel för att utföra olika arbetsuppgifter. Avsikten är att förstå på vilket sätt en dyslektiker stigmatiseras i skolan och arbetet samt hur en dyslektiker stöter på motstånd från samhället och känner sig tvingade att anpassa sig till rådande normer.

Abstract

The study aims to examine how individuals with dyslexia experience stigma and how the diagnosis has affected their career choices. More precisely, the study is about what possibilities and limitations a dyslectic experience in school and at work. To see this I have studied potential strategies and forms of help and support dyslexics use to adapt to our text-based society. The method I use is grounded in Goffman's theory of stigma and I use a quantitative method where I expect to be unbiased. The survey was conducted with interviews of six dyslexics with work experience. The result show that the respondents feel stigmatized at school and at work, particularly in school. The respondents have also learned to use different strategies and resources to perform the tasks and to adapt to society. The purpose with this study is also to understand how a dyslexic is stigmatized in society and how a dyslexic encounter resistance from society and feel forced to adapt to the norms.

Populärvetenskaplig sammanfattning:

Denna studie undersöker hur en dyslektiker känner sig avvikande i skolan och arbetet. Den handlar också om hur en dyslektiker använder andra tillvägagångssätt eller hjälpmedel som exempelvis talsyntes eller dataprogram i skolan och arbete. Jag vill också undersöka om dyslexin har påverkat självkänslan och personens karriärval. Jag har intervjuat sex personer mellan 23- 44 år som har diagnosen dyslexi och som arbetat i minst ett år. Teorin som jag använder är framtagen av sociologen Erving Goffman, som forskat på hur människor märker ut andra människor som avvikande. Jag använder teorin för att visa hur människor med dyslexi känner sig avvikande i samhället jämfört med människor som inte har diagnosen dyslexi. När jag undersökte de som sades i mina intervjuer såg jag att mina intervjupersoner känner sig avvikande i skolan och på jobbet, särskilt i skolan. Personerna som jag har intervjuat använder också olika tillvägagångssätt och hjälpmedel när det gör sina arbetsuppgifter. De kände också att det finns motstånd från omgivningen och att de känner sig tvingade att anpassa sig till vårt textbaserade samhälle.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Abstract	3
Populärvetenskaplig sammanfattning:	4
Innehållsförteckning	5
1. Introduktion	6
1.1 Inledning	6
1.2 Historisk bakgrund	7
1.3 Disposition	7
1.4 Begrepp	7
1.5 Avgränsning	8
1.6 Syfte och frågeställning	8
2. Tidigare forskning	9
2.1 Värdet i att vara intellektuell	9
2.2 Dyslexi i högskolestudier och i arbetet	10
2.3 Kreativitet och dyslexi	11
3. Teori	11
3.1 Stigmatisering (stigma)	12
3.2 Stigma och social identitet	12
3.3 Kritik	13
3.4 Sammanfattning	13
4. Metod	14
4.1 Motivering	14
4.2 Urval	14
4.3 Genomförande	15
4.4 Etik	15
4.5 Bearbetning	15
4.6 Metodproblem	16
5. Resultat och analys	16
5.1 Kamp	17
5.2 Revansch och bekräftelse	20
5.3 Strategier och kompensation	21
5.4 Acceptans	27
6. Slutdiskussion	28
6.1 Skolan, samhället och stigmatisering	29
6.2 Arbetslivet, diskriminering och stigmatisering	29
6.3 Samhällets anpassning och stigmatisering	31
6.4 Självkänsla och stigmatisering	32
6.5 Förslag på vidare forskning	33
7. Referenser	
8. Bilagor	34
8.1 intervjuguide	36

1. Introduktion

1.1 Inledning

Att läsa och skriva kan av många uppfattas som något självklart. Det är något som vi alla får lära oss i skolan, om inte tidigare. Det kan således vara svårt att förstå en person, ung som vuxen, som varken kan läsa eller skriva. Men så ser verkligheten ut för en dyslektiker.

9 februari 2016 publicerade BBC NEWS en intervju med en kvinna som vunnit ett dyslexidiskrimineringsfall mot cafékedjan Starbucks. Kvinnan, Meseret Kumulchew, anklagades för bedrägeri, där det ansågs att hon förfalskat dokument. Det rörde sig i själva verket om ett misstag hon gjort på grund av hennes läs- och skrivsvårigheter. Efter detta blev hon diskriminerad på arbetsplatsen där hon fick färre arbetsuppgifter på sin avdelning i London. Hennes arbetsgivare ansåg att hon skulle omskolas vilket fick henne att känna sig självmordsbenägen. Starbucks menade att deras handling var ett meningsutbyte om att ge mer stöd på arbetsplatsen. Meseret tog Starbucks till en arbetsdomstol avsedd för funktionsnedsättning, där hon klargjorde att hennes arbetsgivare kände till hennes dyslexi. Hon hade tydliggjort att hon har svårigheter med ord och siffror och att hon därmed behöver få visuella instruktioner om hur en uppgift ska genomföras. (Coleman, 2016)

Att ha dyslexi upplevs av många ofta som något skamfullt. Det är något som avviker från det ”normala” och en individ med denna diagnos har inte samma förutsättningar. Men vad är egentligen dyslexi?

”Dyslexi är enligt ICF (International Classification of Functioning Disability and Health) en kognitiv/språklig störning som har negativa konsekvenser för möjligheterna att delta i olika samhälleliga aktiviteter (som t.ex. utbildning)” (Vetenskapsrådet, 2002p. 52).

Denna förklaring anser jag förtydliga samhällets negativa syn på en dyslektiker och att hen inte har samma möjligheter till utbildning och arbetslivet. Den dolda funktionsnedsättningen dyslexi är vanligt förekommande i vårt samhälle. Ett stort antal personer har problem med läsning och skrivande i vår bokstavstäta kultur (Stadler, 1994:119). Det är mellan fem och åtta procent av befolkningen som har svårigheter med att läsa och skriva (von Euler, 1997). Dyslexi förekommer på alla intelligensnivåer, inom alla samhällsklasser och kulturer, men är mest framträdande hos högt begåvade personer, eftersom det väcker förvåning att dessa har

svårt att behärska en så fundamental förmåga som att kunna läsa och skriva. Man skulle kunna uttrycka det att dyslektiker har en begåvningsprofil som gör dem mindre framgångsrika vid läs- och skrivinläringen än sina jämnåriga med samma mått av allmänbegåvning (Stadler, 1994).

1.2 Historisk bakgrund

I det gamla svenska samhället kunde man i det enkla praktiska livet klara sig hjälpligt utan läs- och skrivfärdigheter. Trots detta var läsförmågan på en relativt hög nivå i Sverige eftersom sockenprästen kom till gårdar och gjorde husförhör för att kontrollera kristendomskunskapen och läskunnigheten. Det huvudsakliga syftet var att alla skulle kunna läsa bibeln och katekesen på svenska (Stadler, 1994).

Arbetslivet har utvecklats och omstrukturerats så att det blir svårare för personer med läs- och skrivsvårigheter att hitta anställning eller sysselsättning. Datorisering av arbetslivet fortskrider i snabb takt på alla områden. Även de arbeten som har räknats som praktiska eller kroppsarbeten använder nu till stor del datorn som hjälpmedel. Dyslektiker har tidigare vanligen sökt sig till sådana arbetsuppgifter där det inte funnits något krav på läs- och skrivkunskaper. Tidigare har det funnits gott om sådana arbeten och lönerna har inte varit allt för dåliga (Stadler, 1994). Idag talar man om att en dyslektiker måste vara noga med att välja ”rätt” karriär och att de måste hitta ett område där dyslektikern kan glänsa. Detta begränsar en dyslektikers möjligheter. Det skapas strukturer i samhället där en individ med dyslexi inte har samma förutsättningar i tron om att man hjälper individen. Jag tror att detta har en motsatt effekt och det man egentligen gör är att stigmatisera individer med diagnosen dyslexi och påverkar deras självkänsla negativt.

1.3 Disposition

Inledningsvis har jag valt att redogöra för uppsatsens syfte och frågeställning. Därefter behandlas teoretiska utgångspunkter, tidigare forskning och metod. Slutligen går jag igenom resultat och analys för att komma fram till en avslutande diskussion och slutsats.

1.4 Begrepp

Dyslexi samt läs- och skrivsvårigheter är centrala begrepp som jag kommer att använda i denna studie. Jag vill även förtydliga att dyslexi är en diagnos och inte en beteckning på alla människor som har problem med att läsa och skriva. För att kunna vara dyslektiker måste man genomgå ett test där det finns olika kriterier som ska uppfyllas för att få en fastställd

diagnos. Jag vill även uppmana om att diagnosen dyslexi är mycket komplex och man kan ha olika svårigheter samt mer eller mindre problem med läs- och skrivkunskaper. När jag talar om diagnosen dyslexi kommer jag att använda mig av begreppet funktionsnedsättning, som innebär att människan har nedsatt förmåga att fungera fysiskt, psykiskt eller intellektuellt. Jag har valt att använda mig av detta begrepp för att jag inte vill använda ett negativt laddat begrepp, samt för att jag anser att begreppet funktionskillnader inte har etablerats och kan därför förvirra läsarna i mina argument. Även för att jag anser att de skillnader som en dyslektiker har jämfört med personer som inte har dyslexi faktiskt är ett problem som behöver lyftas upp och diskuteras. Ett annat begrepp som återkommer i uppsatsen är verktyget talsyntes. Talsyntes är namnet för tekniker för att skapa artificiellt tal för att efterlikna människans röst skapat med datorer. För att kunna lyssna på text i datorn behövs en talsyntes. En talsyntes omvandlar text till tal och används ofta i kombination med en skärmläsare som styr vad som ska bli uppläst. Programmet kan läsa text i e-mail, ordbehandlingsprogram, programmenyer, PDF-dokument eller information på Internet. De flesta program med textuppläsning erbjuder även en möjlighet att spara ned textdokument som ljudfiler.

1.5 Avgränsning

Jag har valt att inte göra en jämförande studie mellan mina respondenter utan fokuserat på respondenternas upplevelser av utbildning och arbete. Därför har avgränsningen gällt respondenternas diagnos och yrkesverksamhet. Min teoretiska utgångspunkt har satt ramen för studien.

1.6 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka om och i sådana fall hur individer med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter stigmatiseras och hur det påverkar individens val av arbete och karriär. Jag vill se om den enskilde individen funnit olika personliga strategier för att kompensera sin funktionsnedsättning i sitt arbete, samt vilka hjälpmedel de använder sig av. Jag eftersträvar även en djupare förståelse för hur det är att leva med funktionsnedsättningen dyslexi/ läs- och skrivsvårigheter i arbetslivet. Dessa frågeställningar har jag valt för att kunna svara på studiens syfte:

- Hur påverkas och formas relationen till skolan, arbetet, och karriären hos en person som har dyslexi?
- Vilka strategier använder en dyslektiker i skolan och arbetslivet för att klara sina arbetsuppgifter?
- Hur påverkas självkänsla och självbilden hos en person som har dyslexi?

2. Tidigare forskning

Det finns ett antal studier som behandlar dyslexi, men ingången för denna studie är forskning om läs – och skrivkunnighet samt dess betydelse för skola och arbetslivet. De artiklar jag utgår ifrån behandlar hur individen hanterar sin funktionsnedsättning, om hjälpmedel har betydelse för högskolestudier eller inom arbetet, samt sambandet mellan kreativitet och dyslexi. Läs- och skrivinlärning är något som uppmärksammas när ett barn börjar i skolan. Historiskt och i tidigare forskning har man kommit fram till att vårt skriftspråk varken är medfött eller naturligt, det är något som har konstruerats och utvecklats av människan. Talspråket är dock något som utvecklas hos de flesta människor, men svårigheter för skriftspråket kan uppstå (Sandström Kjellin, 2002).

2.1 Värdet i att vara intellektuell

Karin Taube (1987) skriver att det är viktigt för människan att kunna läsa och skriva, hon menar att det finns påtryckningar från samhället som ställer krav på människans förmåga att presentera och att det är den förmågan som avgör hennes värde. Det finns ett värde av kognitiva presentationer, det värderas högt att anses duktig på det intellektuella området. Läs- och skrivkunnighet är det första steget mot en intellektuell karriär. Det moderna informations-samhället ställer krav på individens förmåga att kunna läsa och skriva, både i det vardagliga livet och för fortsatta studier. Vuxna människor som av olika anledningar har utvecklat läs- och skrivsvårigheter är i en mycket svår situation i samhället. Taube menar att man möter problem med utbildning och arbete, samt att den med läs- och skrivsvårigheter kan uppleva förödmjukelse när omgivningen upptäcker att de inte kan vad som förväntas av dem. 1997 visade forskningen att arbetslösa hade mer läs-och skrivsvårigheter än övrig befolkning. Detta ledde till att dessa arbetslösa undvek att söka sig till arbetsförmedlingen eftersom de var osäkra på sin läs- och skrivförmåga (SOU, 1997). Jag anser att detta har en stark koppling till det sociala arbetet då det anses vara viktigt att ha en god läs- och skrivförmåga, så att alla människor klarar av att ha ett arbete och på så vis också kan försörja sig.

2.2 Dyslexi i högskolestudier och i arbetet

Ett antal studier har fokuserat på hur studenter med dyslexi klarar av högre studier, vilka svårigheter de ställs inför och vilka strategier de använder sig av. Elisabeth Frisk (2003) har gjort en kvalitativ studie med fyra studenter med dyslexi vid Åbo Akademi. Studien handlade om hur de som högskolestudenter hade hanterat sin svårighet, men framför allt om studenternas erfarenhet av att leva med dyslexi i allmänhet. Resultatet visade att studenterna i denna studie hade gått igenom en fyra stegsprocess för att lära sig leva med dyslexi, nämligen *kamp, revansch, bekräftelse och acceptans*. Kampen stod mot känslor av misslyckande, otillräcklighet och rädsla. Revansch och bekräftelse blev nästa steg för att övervinna och komma förbi svårigheterna med funktionsnedsättningen. Acceptans och självkänedom var målet, där de inte längre skulle se funktionsnedsättningen som ett hinder för att uppnå sin potential. Frisk skriver att studenternas strategier baserades på en vilja att lyckas och handlar därför om målfokusering, att arbeta hårt och uthålligt. Studenterna var skeptiska till tekniskt stöd, eftersom de hellre ville försöka klara sig själva. Dock använde de sig av den redan befintliga stavningskontrollen som finns i datorn. Det framgår inte av Frisks redovisning vilken roll högskolan hade i studenternas resa.

I en brittisk studie (Mortimer & Crozier, 2006) har 136 universitetsstudenter med dyslexi svarat på en enkät om sina studiestrategier. Resultatet visade att det som studenterna hade svårast med var att anteckna på föreläsningar, strukturera uppsatser och att uttrycka sig skriftligt. Skillnaden i denna studie jämfört med Frisks studie är att studenterna använder sig av tekniskt stöd men gärna vill få mer stöd i form av tillgång till speciellt utrustade datorer och skanner. Detta för att kunna skanna in dokument och få tillgång till talsyntes. Lundberg och Miller Guron (2000) diskuterar möjligheterna att kompensera för läs- och skrivsvårigheter på en rad områden, både i skolan och arbetslivet. Arbetsplatsen kan exempelvis anpassas så att hinder elimineras. Hjälpmedel, som datorer med tillgång till internet, kan utrustas med talsyntes och program som mer utnyttjar ikoner än skriven text. I en arbetsgrupp kan ansvaret fördelas så att vissa personer tar huvudansvar för gruppens läsning och skrivning, medan alla deltar i samtal, analys och slutsatser. Detta gör att personer med dyslexi har möjlighet att utnyttja sina starka sidor utan att hindras av de svaga. Lundberg och Miller Guron påpekar också att det är mycket viktigt att ha kunskap om funktionsnedsättningen; dyslexi på arbetsplatsen. Detta för att ledning och kollegor ska kunna visa tolerans och medmänsklighet, och även uppmärksammar och tar hjälp av den enskildes starka sidor.

2.3 Kreativitet och dyslexi

Dyslexi förknippas ofta med kreativitet och konstnärlig talang. Konstnärer som August Rodin, skådespelare som Sif Ruud, författare som Moa Martinsson, kompositörer som Wilhelm Petterson-Berger, och innovatörer som Bertil Hult (skapare av EF Language) och Ingvar Kamprad (IKEA:s grundare) är exempel på kreativa människor med dyslexi (vetenskapsrådet, 2007).

Det finns få vetenskapliga studier av sambandet mellan kreativitet och dyslexi. Wolff och Lundberg (2002) rapporterar att det finns en stark överrepresentation av dyslexi bland konsthögskolestudenter. De har även identifierat olika tänkbara förklaringsmodeller för kopplingen mellan dyslexi och kreativitet. Den avvikande neurologiska strukturen som är förknippad med dyslexi är enligt en biologisk förklaringsmodell också kopplad till ”kreativitetsfrämjande” neurologiska strukturer. Där dyslexistrukturerna uppträder återfinns med ökad sannolikhet också kreativitetsstrukturerna. Enligt en social och kompensatorisk förklaringsmodell är dyslektikernas kreativitet ett uttryck för deras möjligheter till framgång. Eftersom de är begränsade till arenor där skriftspråket inte är kunskapsbärande i stor utsträckning (som den exempelvis är i skolan). En annan förklaring kan också vara att okonventionella kompensationsstrategier som barn med dyslexi använder för att lösa skoluppgifter leder till en tendens att söka okonventionella lösningar och tänka på ett annat sätt än människor i allmänhet på många områden i livet. Slutligen menar de att sambandet kan vara förvillande. Fördomsfullt tänkande leder människor att överskatta betydelsen av läs- och skrivförmåga för att lyckas i livet. Människor med dyslexi som lyckas utveckla talanger oberoende av sitt läs- och skrivproblem uppmärksammas mer än människor med samma talanger som inte har läs- och skrivproblem.

3. Teori

Jag har valt att använda mig av Goffmans stigmatiseringsteori för att öka min förståelse för hur det kommer sig att individer med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter utsätts för stigma. Utifrån detta kommer jag förklara stigma med Goffmans teori. I min empiri kommer jag att undersöka om individer med dyslexi stigmatiseras i skolan och arbetslivet och hur detta har påverkat individens strategi i arbetet, samt individens val av arbete och dennes karriärutveckling. Andra aspekter som kommer att belysas är hur individen anpassar sig till samhällets krav i arbetslivet och hur individen hanterar sina arbetsuppgifter.

3.1 Stigmatisering (stigma)

Erving Goffman arbetade fram en teori om stigma. Den handlar om hur individer stigmatiseras i samhället. ”Stigmatiserade” är individer som avviker från det ”normala” enligt Goffman på ett fysiskt, psykiskt och/eller gruppbaserat sätt. När individen blir utestängd från gemenskapen för att denne avviker på ett fysiskt eller psykiskt sätt, uppstår stigmatisering (Goffman 1972:14 -18). Definitionen av stigma:

”en synlig eller uppenbar karakteristiskt tecken på någon (speciellt oönskad eller vanhedrande) kvalité, handling eller omständighet”.
(Brown 1993 p. 3059, min egen översättning).

3.2 Stigma och social identitet

Hur uppkom termen stigma? Goffman (1971) berättar om att grekerna använde sig av synliga medel och att de skapade ordet stigma för att beteckna kroppsliga tecken som var avsedda att påvisa någonting ovanligt eller nedsättande i en individs moraliska status. Tecknet skars eller brändes in i kroppen på olika synbara ställen. De olika tecknen hade som syfte att visa att bäraren var en individ som skulle undvikas på offentliga platser, som en slav, brottsling, förrädare eller pestsmittad. Under vår tid används termen i stor omfattning i en betydelse som närmar sig den ursprungliga, men termen avser mer själva olycksödet än kroppsliga kännetecken. Goffman delar in stigma i tre olika typer:

1. Kroppsliga stigmat som t.ex. ett fysiskt handikapp
2. Karaktärsstigma som t.ex. missbruk
3. Gruppstigma som inkluderar religion, etnicitet, klass och kön. (Goffman kallar detta för ”tribiala” stigmat)

Ett stigma kan både vara synligt och osynligt. Ett synligt stigma kan exempelvis vara hudfärg eller en funktionsnedsättning. Eftersom detta stigma är synligt går det inte att dölja, det blir således något som man måste lära sig att leva med och man konfronteras med olika fördomar i olika situationer varje dag (Goffman kallar detta för misskrediterade situationer). Osynliga stigmat går däremot att dölja, vilket gör att individen inte måste konfronteras med det i vardagliga interaktioner. Dock kan det bli mycket plågsamt i situationer där den

stigmatiserade identiteten blir ”avslöjad” (dessa situationer benämner Goffman som misskreditabla). (Goffman 1971)

3.3 Kritik

Goffmans analys av stigmatisering har fått kritik för att han bara fokuserar på socialpsykologiska dimensioner och individens upplevelse av stigma. Psykiatrikern Bruce Link och Sociologen Jo Phelan (2001) menar att begreppet även måste relateras till sociala strukturer och maktförhållanden. Det finns stora konsekvenser för den stigmatiserades möjligheter i samhället, eftersom stigmatisering alltid sker under ojämlika maktförhållanden. Link och Phelan menar att stigmatiseringsprocessen har fyra komponenter. För det första ett urskiljande av skillnader t.ex. svart-vit, blind-seende osv. För det andra negativ association av dessa skillnader där den ena polen får utgöra det normala och den andra ses som avvikande. T.ex. kan svenskar skapas som en pol och invandrare som den andra. För det tredje skapas ett ”vi” och ”dom” där ”vi” utgör normaliteten och ”dom” är de avvikande. Den fjärde komponenten menar Link och Phelan är att de som blir stigmatiserade och kommer att betraktas som ”dom” har en låg status i samhället och löper en stor risk att diskrimineras. Att vara stigmatiserad ger ofta sämre livschanser och mindre makt över sitt liv.

3.4 Sammanfattning

Stigmatisering handlar om kollektivt identitetsskapande genom uppdelning av vad som anses normalt – onormalt. Stigma skapar symboliska gränser i samhället som visar vad/vilka som faller utanför. Det blir således ett skapande av ”oss” och ”de andra”. Enligt Zygmunt Bauman stigmatiseras främlingen som ”den andre”, de som inte är ”vi”. Bauman (1991) menar att stigma i detta fall markerar ett utanförskap som är svårt att överkomma. Det finns således en koppling till stigmas ursprungliga betydelse, nämligen ett märke som markerar individens kulturella och moraliska status som lägre stående. Att vara eller bli betraktad som ”den andre” blir ett slags brännmärke som kan påverka individens möjligheter att fullständigt ta del av samhällets resurser, t.ex. arbete, bostad, utbildning osv. Med hjälp av stigmatiseringsteorin kommer jag att analysera hur individerna med diagnosen dyslexi har stigmatiserats i skolan och arbetet.

4. Metod

4.1 Motivering

Denna studie baseras på en kvalitativ metod eftersom intresset i denna uppsats är att undersöka om individer med dyslexi har stigmatiserats och om detta har påverkat arbete och karriär, samt om den enskilde individen med diagnosen dyslexi har funnit olika strategier och hjälpmedel för att kompensera sin funktionsnedsättning i arbetet.

Anledningen till en kvalitativ studie är att den kan användas för att undersöka personers uppfattningar, erfarenhet och upplevelser i relation till vissa fenomen (SBU, 2014:85). Eftersom det huvudsakliga intresset i min studie är att undersöka hur en dyslektiker stigmatiseras i skolan och arbetet, samt om en dyslektiker använder olika kompensationsstrategier för att klara sina arbetsuppgifter. Har jag valt att genomföra sex intervjuer med individer som har diagnosen dyslexi och varit arbetande minst ett år. Syftet med intervjuerna var att få fram deras egen upplevelse och vad individen gör för att hantera sin dyslexi i skolan och arbetslivet.

4.2 Urval

Mitt urval baserar sig på ett självrelaterat urval då jag annonserat på Facebook och låtit intresserade respondenter kontakta mig. I annonsen skrev jag mitt ungefärliga syfte med min undersökning och vilka krav jag ställde på individerna jag sökte: Det var två krav (1) de ska ha en konstaterad diagnos på att de har dyslexi (2) de ska ha arbetat minst 1-2 år. Detta för att så många som möjligt skulle känna sig välkomna att kontakta mig för att sedan välja ut dem jag ansåg gynna min studie bäst. De identifierade respondenterna fortsatte jag att ha kontakt med via Facebook för att fråga mer om arbetslivserfarenhet. Eftersom undersökningen inte avser att jämföra ålder eller kön valdes inte respondenterna efter dessa kriterier. Jag valde istället mina respondenter efter vad de arbetade med. Jag ville även undersöka om val av yrke har påverkats av diagnosen dyslexi, vilket var anledningen till att jag valde informanter med olika typer av yrken som är mer eller mindre avancerade när det kommer till att läsa och skriva. Detta för att få en så sanningsenlig undersökning som möjligt. Detta resulterade i följande respondenter (namnen är fiktiva eftersom jag har lovat anonymitet i studien):

Elin: En kvinna, 25 år gammal, barnskötare.

Arvid: En man, 28 år gammal, byggnadsingenjör.

Viveka: En kvinna, 38 år gammal, grundskolelärare.

Kasper: En Man, 43 år gammal, egen företagare (programmerare).

Sanna: En kvinna, 22 år gammal, barnskötare.

Lovisa: En kvinna, 25 år gammal, ämneslärare i svenska samt översättare.

4.3 Genomförande

Respondenterna blev kontaktade via Facebooks chattfunktion messenger där vi bestämde tid och plats för intervju. Fem av intervjuerna genomfördes på olika kafén och en på respondentens arbetsplats. Eftersom jag hade ett tydligt syfte i min frågeställning och ville ha reda på hur dyslektiker använder kompensationsstrategier i deras arbete, valde jag att göra semistrukturerade intervjuer. I en semistrukturerad intervju har man tydliga frågor men kan även följa upp de svar som informanten ger (Aspers, 2007). Min intervjuguide var även strukturerad efter fem teman med utgångspunkt i livets tidsordning:

Tema 1: Studier

Tema 2: Yrkesverksamhet/yrkesval

Tema 3: Fritid

Tema 4: Identitet, självkänsla

Tema 5: Framtid

Mina fem teman var även ett sätt att få respondenten att reflektera kring sin diagnos dyslexi på ett naturligt sätt, från unga år fram till idag. Jag spelade in intervjuerna så att respondenten skulle känna att jag fokuserade och lyssnade på det han/hon berättade, samt för att jag i lugn och ro skulle kunna analysera intervjun. Intervjuerna varade i cirka 60 minuter.

4.4 Etik

Innan intervjuerna genomfördes meddelades respondenterna om hur intervjuerna skulle användas och att det var frivilligt att delta. Jag försäkrade också mina respondenter om att de kommer vara anonyma. Jag informerade även om att det inte fanns något krav på att svara om frågorna kändes för personliga. Det tillkom även information om varför uppsatsen skulle skrivas och hur deras intervjuer skulle bidra till mitt empiriska material. De informerades även om vilka som skulle ta del av uppsatsen. (Vetenskapsrådet, 2011).

4.5 Bearbetning

Materialet har bearbetats genom kodning. Jag har brutit ner materialet och delat in det i olika koder för att de ska passa in i de teman jag valt ut och kopplar sedan dessa med

stigmatiseringsteorin. Det skedde därför en deduktiv kodning där teorin var det som styrde det empiriska materialet. Men jag arbetade utifrån både ett induktivt och deduktivt sätt genom hela undersökningen (Aspers, 2008).

4.6 Metodproblem

I min studie har jag varit ärlig med min dyslexi och talat om detta för mina respondenter innan intervjun. Min dyslexi har jag sett som en både positiv och en negativ faktor under studien. Det positiva är att jag förstår vad respondenten talar om och att de får ett förtroende under intervjun när jag berättat att jag själv har diagnosen. Det jag trodde innan intervjuerna genomfördes som kunde vara en negativ faktor var det personligt relaterade planet. Att jag skulle ta mycket för givet och undermedvetet relatera till det respondenterna berättar. Detta hade kunnat resultera i att jag missat att fråga vidare om situationer och känslor som jag känner igen mig i. En farhåga var då att jag skulle göra minna egna tolkningar utifrån min personliga relation till dyslexin och inte utifrån det respondenten berättar och menar. Detta resulterade i att jag under intervjuerna tog extra mycket hänsyn till att inte låta minna egna tolkningar påverka i intervjun och har därmed inte heller låtit det påverka resultatet som det kunnat göra. Ett problem som jag märkte under intervjuerna vara att det var svårt för de äldre respondenterna att minnas hur dyslexin uttrycktes i unga år. Detta ledde till att man fick ställa ledande frågor. Det är också ett ganska känsloladdat område att prata om hur man kände och behandlades i unga år av skolan och omgivningen, innan man fått diagnosen dyslexi. Detta gjorde att respondenterna pratade väldigt mycket och ibland kom bort från ämnet. Eftersom de började minnas mycket kring de svårigheter de utsatts för av skolans struktur, lärare och klasskompisar. Jag fick därför ofta försöka leda respondenterna tillbaka till frågorna på ett mycket hänsynsfullt och försiktigt sätt. Jag fick mycket positiv respons av respondenterna för att jag uppmärksammar dyslexin och respondenterna var positiva till intervjun och gav mig de svar som jag anser vara relevanta för min undersökning.

5. Resultat och analys

I detta kapitel kommer jag att presentera respondenternas svar från intervjuerna. I intervjuerna används de intervjuades röster i form av citat som därefter analyseras av mig med hjälp av en del av den tidigare forskningen. Analysen kommer även att styras av Frisks (2003) studie och hans fyrastegsprocess. Som tidigare nämnt kom man i Frisks (2003) studie fram till att studenterna med diagnosen dyslexi på en högskola går igenom en fyrastegsprocess; kamp,

revansch, bekräftelse och acceptans. Jag anser att respondenterna inte bara går igenom denna process på högskolan utan att det även är en process som man kan applicera på respondenternas olika faser i livet. Det blir således en process som respondenten går igenom för att lära sig att leva med sin dyslexi. Fyrstegsprocessen ligger även till grund för den tematiska uppdelningen: kamp; revansch; bekräftelse; acceptans. Genom ytterligare läsning har det även uppstått ytterligare ett tema som inte finns med i Frisks studie; personliga strategier. Detta tema har även en koppling till studiens syfte och frågeställning.

5.1 Kamp

Frisk (2003) beskriver kamp som en känsla av misslyckande, otillräcklighet och rädsla. Kamp är även första steget i processen. Dessa känslor framställs tydligt när respondenterna talar om sin dyslexi i grundskolan. Grundskolan tycks ha lämnat ett negativt minne hos alla respondenter. Eftersom alla berättar om hur svårt och jobbigt det var i skolan, framförallt för att de kände att de krav som skolan ställde på deras läs- och skrivförmåga inte gick att uppfylla. Detta har gjort att deras intellekt ifrågasatts och att respondenterna känt sig sämre än sina klasskamrater. Läs- och skrivuppgifter har beskrivits som ångestladdade och högläsning är något som flera av respondenterna har mycket dåliga minnen av. Elin beskriver hur jobbigt hon tyckte det var:

Vi hade test på hur snabbt du kunde läsa i skolan och du får betyg för det och då står du inför hela klassen och ska läsa en bok tillsammans med en lärare och jag kommer ihåg att det var det värsta att stå och läsa snabbt. För jag kunde inte läsa så snabbt, det var ju två bokstäver i taget genom hela ordet och hela meningar så ja där hade jag jättesvårt och jag kommer ihåg att de inte var så enkelt och jag fick nästan aldrig toppbetyg på det hur mycket jag än övade.

- Elin

Kasper beskriver även de jobbiga känslor som uppstod och berättar även hur han redan på lågstadiet utvecklade en form av strategi för att undvika läs- och skrivuppgifter i skolan:

Det var jättejobbigt, det var ju döden. Jag kommer ihåg att när jag var sjuk så tyckte jag att de var skönt för då var det så... då fick man läxor och man skulle lämna in dem och allt bara passerade mig på något sätt. Sen kom man tillbaka och då tog man vid där man var. Det kändes inte heller som jag missade något för jag lärde mig aldrig heller något i skolan över huvud taget. Jag tyckte bara det var en plåga att vara där. Men det kanske var min strategi; att vara sjuk ganska mycket.

- Kasper

Sanna delade också med sig av ett minne när hon deltog i högläsningen i skolan:

Jag deltog i högläsning en gång för att jag blev tvingad och efter det gjorde jag det aldrig mer eftersom hela klassen skrattade åt mig. Jag läste fel det vart typ så här: Pelle kisade med ögonen ut genom fönstret, men jag läste Pelle kissade med ögonen ut genom fönstret. Dem tyckte de var jätteroligt och jag tyckte det var jättepinsamt och jag var 12-13 år då... jag vågade inte läsa högt efter det mer.

- Sanna

Respondenternas upplevelse av högläsning har blivit något som satt sina spår i respondenternas liv. Det är starka minnen som lever kvar där alla har ”gjort fel” på olika sätt och det blir tydligt att dem skämts och undrat varför de inte kan göra som alla andra. Eftersom nästan alla respondenterna fick diagnosen dyslexi sent i livet förstod de inte varför de hade det svårt i skolan. Flera av respondenterna fick höra att de var mindre begåvade jämfört med klasskamraterna och andra fick också stämpeln som lat och oengagerad. Kasper berättar:

Minnena jag har av lärarna är att de säger: du är skitdålig, du kan inte, du är lat inför hela klassen.

- Kasper

Viveka fick också höra att hon var lat men hon hade också egna tankar kring att hon var dummare än andra. Hon tryckte ofta ner sig själv i skolan. Hon berättar:

Jag kände mig dum och har ju tryckt ner mig själv hela tiden. Det är jag som inte fattar, det är jag som är... man förstod att de var något men dyslexibegreppet var väldigt vagt. Nästan inga som hade det när jag gick i skolan. Så om jag skulle ha det så skulle jag vara jättekonstig.

- Viveka

Det blir väldigt tydligt att Kaspers och Viveka känner sig avvikande när deras omgivning får dem att känna sig annorlunda eller när man får negativa kommentarer av vuxna människor.

I Vivekas resultat får man också veta att dyslexi inte är en vanlig diagnos och något som är avvikande, vi får också reda på att man inte vill förknippas med diagnosen dyslexi.

Ett annat stort problem för respondenterna var att man inte förstod vad man skulle göra i skolan. Flera gjorde sina läxor för att de var tvungna, men lärde sig aldrig syftet med läxorna. Sanna och Viveka beskriver det i citatet:

Det var pest och pina hemma med läsläxorna som skulle göras varje dag, hur mycket jag än hatade det... jag förstod oftast inte vad jag skulle göra så jag tappade ofta intresset ... jag kände att jag alltid gjorde allt lite sämre än andra.

- Sanna

Sanna inte förstod inte huvudpoängen eftersom mycket koncentration gick åt till att försöka förstå vad man läste. Detta har påverkat hennes självkänsla och uppfattning av hennes egna intellekt. Viveka hade samtal om att hon inte läste böcker och hon berättar om ett samtal som hon hade i mellanstadiet:

Jag hade något samtal i mellanstadiet för jag tyckte inte om att läsa böcker. Hade inte läst en enda bok när jag gick ut årskurs 4. Då sa de att botemedlet var mot att stava rätt är att man skulle läsa mer, det var det som var lösningen.

- Viveka

Viveka berättade även att hon trodde att alla hade lika svårt med läsningen som hon hade i skolan, men när hon kom upp i högre klasser påpekade en lärare att de var ett problem som just hon hade. Detta blev som ett förtydligande på att hon var den som avvek från det ”normala”. Hon fick alltså veta att hon inte läste som alla andra gjorde.

Kampen handlar om känslor av misslyckande, otillräcklighet och rädsla. Vilket börjar i tidig ålder. Respondenternas upplevelse av skolan och samhällets krav på individens läs- och skrivförmåga i unga år tolkar jag som att det har påverkat respondenternas självförtroende och inlärning. Respondenterna ska lära sig läsa och skriva men har en omedveten funktionsnedsättning som ingen vet om ännu. Det blir därför ett problem som ofta blir mycket stort för individen med dyslexi, eftersom kraven är orimliga och försöken man gör är dömda att misslyckas. Respondenterna har känt sig avvikande och dummare än andra och därför inte trott på sig själva eller känt att de är bra på något i skolan. Trots detta har de fortsatt att kämpa och tagit sig igenom grundskolan och gymnasiet, vilket påvisar att respondenterna har en enorm styrka. Denna styrka blir en egenskap som generellt kan kopplas till dyslektiker som har en kämpaglöd.

5.2 Revansch och bekräftelse

Jag var rädd för att börja plugga.

- Elin

Frisk (2003) beskriver att revansch och bekräftelse fyller en funktion där man försöker övervinna sina rädslor och komma förbi sina svårigheter. Detta förklaras tydligt när respondenterna till slut har fått sin diagnos konstaterad som dock sker väldigt sent i livet. Majoriteten av respondenterna har själva sökt hjälp eftersom ingen har uppmärksammat deras svårigheter i skolan. Min tolkning är att en drivande faktor till att respondenterna söker hjälp är för att de vill eller har börjat en högre utbildning, samt för att dyslexi har blivit allmänt känt i skolan. Den växande kunskapen kring dyslexi har bidragit till att det blivit allt mer omdiskuterat särskilt i skolor. I dessa diskussioner får man även information om vilka hjälpmedel en dyslektiker kan få tillgång till för att underlätta läs- och skrivuppgifter. Viveka berättar om varför hon gjorde en dyslexiutredning:

Det var när jag började universitet. Jag gick och kollade... jag gjorde en screening helt enkelt och då... antagligen tyckte jag väl att jag har känt att jag är väldigt långsam... och då gjorde de en sådan screening och upptäckte att det var solklart. Det var en sådan skev bild. Jag hade väldigt bra ordförråd och förståelse för ord men jag kunde inte tyda eller avkoda. Så det var att jag tänkte att jag skulle ta tag i det här och se om det var någonting? För jag tänkte att alla eller att jag är väl normal det är väl så här det är för alla.

- Viveka

En annan faktor till att respondenterna genomfört en undersökning för att se om man har dyslexi är för att de har ett syskon som har fått diagnosen. Då har man varit väldigt nära en annan individ med diagnosen dyslexi och sett vilka hjälpmedel man kan få tillgång till. Arvid var en av dem respondenterna och han uttrycker sig så här:

Jag såg vilka fördelar min bror fick gentemot mig och kände att det är också något jag kan få fördelar av.

- Arvid

Min tolkning är att när respondenterna går igenom steget revansch sammanflätas det med bekräftelse. När respondenterna går igenom revansch (när man börjar studera på en högre nivå) går man även igenom bekräftelse då man blivit antagen till en högskola och bekräftelsen

blir starkare när man klarat studierna på högre nivå. När man fått en konstaterad diagnos på att man har dyslexi får respondenterna en förklaring till varför de känt sig annorlunda. I citatet ovan menar Viveka att hon trodde att alla andra hade samma svårigheter som hon själv, och att hennes avvikelser då blev att hon inte kunde utföra olika uppgifter på samma sätt som övriga, trots att de alla hade samma förutsättningar. Diagnosen blev då en förklaring till att hennes känsla av att vara annorlunda inte berodde på att hon var dum, utan för att hon inte hade samma förutsättningar som "alla andra". Diagnosen ger också en uppfattning om vilka hinder och förutsättningar de kommer att stöta på i livet. Dels genom de erfarenheter de samlat på sig innan diagnosen och av de erfarenheter de kommer samla på sig. Det är även nu som de kan söka bekräftelse från deras omgivning på att de inte är mindre begåvade än andra, utan har en förklaring till varför de inte kan göra som andra. Min tolkning är att revanschen och bekräftelsen har påverkat respondenternas val till att vidareutbilda sig. Alla utom Sanna (som fortfarande är väldigt ung och har tankar på att studera på universitetet) har en högre universitetsutbildning/yrkesutbildning eller har påbörjat en. Sanna som ännu inte har gått någon universitetsutbildning har fortfarande någon form av rädsla och befinner sig lite i första steget; kamp, gällande högre utbildning. Sanna verkar ändå vara på god väg att övervinna sina rädslor och hon uttrycker sig så här när jag frågar om vidare studier:

Det är något jag vill göra och har tänkt på länge. Men jag har blivit lite lat och jag vet att det kommer bli jättejobbigt så jag är lite avvaktande. Men jag vill jättegärna och strävar efter att ta mig igenom det. Samtidigt så är det min dyslexi som stoppar mig lite, jag vet inte om jag kommer att klara det.

- Sanna

Respondenterna har lärt sig vad som är deras styrka och svaghet och därmed valt att utbilda sig inom något de tycker är intressant och roligt. Dock har kampen satt sina spår och respondenterna har fortfarande någon form av tvivel och kan lätt knyta tillbaka till känslan av misslyckande och rädsla. Elin uttrycker sin rädsla för studier på universitetet så här:

Kommer jag klara det, det kändes osäkert.

- Elin

5.3 Strategier och kompensation

Respondenterna har svårt att uttrycka konkret om de har olika strategier för att genomföra vissa arbetsuppgifter eller skoluppgifter. Deras strategier har blivit omedvetna och mer av en vana. Men det blir tydligt i de exempel respondenterna berättar, där de använder olika

strategier för att kompensera deras dyslexi i arbetet och även i det vardagliga livet. Kasper berättar:

Det som fungerade ibland var att fokusera på en sak och förstå hur den fungerade, så kunde någonstans saker omkring komma in i det sammanhanget.

- Kasper

Kasper beskriver en form av strategi där man lägger sitt fokus på en sak för att lära sig förstå, för att sedan låta andra saker och omgivningen komma in i sammanhanget. Det blir en enklare process för inläring där det inte blir för mycket information som man ska ta in på en gång.

Man försökte memorera, både liksom bildminnen och sen när man kände igen ord och hur de skulle stavas, för jag kunde inte riktigt få till de där, det blev inte rätt.

- Viveka

En annan strategi som Viveka beskriver ovan är att använda sig av bildminnet som är en gammal och en relativt vanlig metod. Viveka menar att hon använder bildminnet för att komma ihåg hur ord stavas.

Att få diagnosen dyslexi leder också till att man får kännedom om vilka hjälpmedel man har tillgång till och varför man har svårare än andra när man ska hantera text, samt inläring. Det är nu som man lär sig att hantera diagnosen och utvecklar personliga strategier för att lösa läs- och skrivuppgifter i skolan och sedan på arbetet. Viveka, Sanna och Arvid nämner några av deras svårigheter i citaten nedan:

Jag har svårt för att tala och lyssna samtidigt.

- Viveka

Jag kan inte skriva och lyssna samtidigt, jag fick ta vara på diagnosen. Vilka fördelar... vad har jag rätt till.

- Sanna

När jag antecknar så använder jag stora stor versaler.

- Arvid

Det blir tydligt att respondenterna har svårt att göra två saker samtidigt eftersom dyslexin gör att man måste fokusera mycket mer på vad man ska göra. Det blir därför ett problem när man ska få ner de man hör i skrift eftersom stavningen ofta är ett problem när man har dyslexi. Arvid som skriver med versaler berättar även hur datorn som hjälpmedel underlättar för honom när han ska skriva mail, eftersom det finns ett inbyggt rättstavningsprogram. Det kan bli fel med rättstavningsprogrammet men han låter inte felen påverka den inre kritikern i honom. Han accepterar att det kan bli fel och hanterar de eventuella problemen om de uppstår. Respondenterna har olika sätt att hantera skoluppgifter och arbetsuppgifter. Något som alla har gemensamt är att de har olika problem med att anteckna. En strategi har blivit att undvika dessa situationer. En annan är att använda hjälpmedel som kan spela in det som behövs antecknas, som exempelvis föreläsningar i skolan. Elin berättar om detta i intervjun:

Jag spelar in föreläsningarna för jag kan inte lyssna och skriva samtidigt, så jag spelar in föreläsningarna och fokuserar på att lyssna.

- Elin

På arbetet tar vissa respondenter hjälp av sina kollegor när de behöver göra någon form av skrivuppgift. Elin berättat om hur hon gör när hon ska hantera en skrivuppgift:

På jobbet ska vi dokumentera där dokumentationen är väldigt enkel egentligen och språkmässigt också. Men eftersom jag skriver som jag skriver så måste jag alltid ha någon som rättar mig och kollar igenom stavningen, kollar igenom grammatiken och sådär. För när man skriver snabbt kan jag placera ord väldigt fel. Jag tänker inte. Jag måste ha lugn och ro och sitta hemma, läsa igenom och lyssna igenom. Helst lyssna igenom för det är då som jag hör vad jag säger eller skriver fel. Ber även mina arbetskollor att läsa igenom dokumentationen innan jag postar till föräldrar eller skriver ut de eller så. Så det har ju hjälpt jättemycket. Dock är det svårt för jag känner mig liksom dum i huvudet som inte kan stava enkla ord.

- Elin

Viveka överkompenserar istället genom att lägga ner med tid på att utföra dokumentationer eller andra skrivuppgifter:

Jag har inte trott, eller jag har inte känt att jag duger. Jag har känt att jag behövt göra... att jag måste överkompensera. Det räcker inte att jag är bra det måste vara jättebra. Jag överarbetar. De är väl min stora kompensation att jag säkert lägger ner dubbelt så mycket tid än alla andra.

- Viveka

Kollegors hjälp och att lägga ner mer tid på sina skrivuppgifter har blivit former av strategier som Elin och Viveka använder. Det finns även olika hjälpmedel som blivit en del av att kompensera sin dyslexi samt en strategi för att klara sina arbetsuppgifter. Medan andra är mer noggranna och läger ner mer tid. Använder Kasper talsyntes, han berättar om hur talsyntesen har hjälpt honom i arbetslivet. Den bidrog till att han fick en vilja till att påbörja en ny högskoleutbildning där läshastigheten för honom tidigare varit ett problem och en anledning till att han valt bort den utbildningen tidigare i livet:

När jag jobbade på ett företag där jag var tvungen att lära mig talsyntes så ökade min läshastighet från 50 till typ 400-500 ord per minut och jag blir inte trött. Jag kunde läsa... ja de var helt sjukt... Detta gjorde så att jag kunde lära mig teknik mycket snabbare, jag kunde skriva och läsa igenom det jag skrivit och formulera om det... så det känns som att jag prestationsmässigt sköt i höjden och det var det som tillslut ledde till att jag sa upp mig eftersom jag tänkte att nu har jag lika enkelt som alla andra att läsa. Men då fick jag inte göra högskoleprovet med talsyntes.

- Kasper

Trots hjälpmedel stöter Kasper på motgångar när han vill göra en karriärsutveckling genom att vidareutbilda sig. Kasper menar att detta beror på att samhället inte är anpassat efter dyslektikers behov. Han upplever att dyslexi har blivit allt vanligare och mer accepterat men eftersom det inte är en synlig funktionsnedsättning som många inte vill tala öppet om blir det problematiskt. Han anser att ett av de stora problemen är att det finns hjälpmedel men att omgivningen inte vet hur man ska hantera eller använda dessa hjälpmedel för att underlätta för dyslektiker. Han berättar att i stället för att lär sig anpassa samhället och ge möjligheter till dyslektiker blir konsekvensen att en dyslektiker begränsas i samhället.

Eftersom dyslexi är något avvikande och kan ses som något som går emot normen har en annan tydlig strategi blivit att dölja sin diagnos. Kasper Uttrycker sig så här:

Tror inte folk uppfattade att jag är dyslektiker, döljer det ganska bra.

- Kasper

Att dölja sin diagnos är något som respondenterna lär sig att bli bra på eftersom diagnosen inte är synlig. Samt för att det ibland upplevs som skamfullt att ha dyslexi i olika sammanhang. Eftersom den inte är synlig behöver man inte tala om den och det är ingen som

frågar om den. Det har också blivit lättare att dölja eftersom tekniken/datoriseringen har utvecklats så att det finns rättstavningsprogram och talsyntes inbyggt i datorerna.

Respondenterna som jag har intervjuat har arbetat eller arbetar i olika branscher och min tolkning är att de tycker om sina arbeten. Under intervjuerna med dessa sex respondenter såg jag att det finns bekymmer med att ha dyslexi som funktionsnedsättning på arbetsmarknaden. I deras berättelser kan jag tolka att de har lärt sig olika strategier för att undvika problemen. Berättelserna är tolkbara på de vis att till exempel Sanna känner att det är obehagligt att läsa högt inför barnen hon jobbar med när kollegorna är i närheten:

Jag kan tycka det är jobbigt ibland. Jag kan läsa för barnen om jag är själv med barnen men jag vill aldrig läsa om jag har en kollega i närheten eller runt om. För då blir jag nervös och tycker det liksom är... jag blir nervös och tror att dem står och lyssnar på mig när jag läser fel eller liksom... läser jag fel så hör ju dem det liksom. Jag vet inte där blir jag väldigt... jag tycker det är jobbigt, kommer någon in i rummet där jag läser så stoppar jag så om barnen börjar prata om bilderna fortsätter jag att prata om bilderna och väntar tills de gått ut. För jag bryr mig inte om barnen hör för dem dömer inte mig på det sättet, dem tycker ju det bara är kul om jag gör fel.

- Sanna

Karriärvalet tycks inte ha varit något som respondenterna anser ha begränsat dem i arbetslivet. Detta för att respondenterna aktivt inte har låtit diagnosen begränsa dem. Dem har struntat i vad andra har sagt och gjort det dem velat göra. Jag anser dock att det kanske inte är respondenterna själva som begränsat sina yrkesval, utan att samhällets normer och strukturer gjort detta och påverkat respondenterna omedvetet. Respondenterna har valt yrken där det inte finns en distinkt karriärstege. Viveka berättar:

Det är en viss begränsad ... det är en ganska platt organisation så det finns inte så mycket att klättra inom just... är man lärare så har man kommit dit.

- Viveka

Min tolkning är att respondenterna är nöjda med var dem är i karriären just nu och väljer därför att inte se deras eller andra karriärmöjligheter.

I Frisks (2003) studie beskriver han att studenterna använder strategier baserade på en vilja att lyckas. Vilket tydligt syns bland flera av respondenterna som har väldigt kvalificerade arbeten

och därmed genomgått svåra utbildningar som visar på att respondenterna har en stark målfokusering. I studien vara det även tydligt att studenterna ville försöka klara sig själva istället för att använda sig av tekniska hjälpmedel. Detta är något jag tydligt kan se hos några av respondenterna Vivekas skildring är ett enkelt sätt att beskriva hur man kan tänka som dyslektiker:

Mitt mål är att jag ska kunna göra som alla andra i alla fall. Man kan tänka att jag har nedsatt syn men jag tänker inte ha några glasögon.

- Viveka

Min tolkning av Vivekas citat är att dyslexi är som att ha nedsatt syn när man inte har glasögonen på sig kan det bli fel ibland men det betyder inte att man inte klarar att göra sina arbetsuppgifter.

I Wolff och Lundbergs (2002) rapport om hur kreativitet och dyslexi är associerade. Skriver de att man som barn har utvecklat okonventionella kompensationsstrategier för att lösa skoluppgifter, vilket lett till att man söker okonventionella lösningar på många områden i livet. Detta blir tydligt när respondenterna talar om problemlösning på arbetsplatsen eller i skolan. Sanna berättar:

Jag ser alltid allt väldigt positivt och är lösningsorienterad, inget är omöjligt.

- Sanna

I intervjuerna kommer det också fram att respondenterna tycker att deras dyslexi är positiv för att dem ser helheten och logiken i sina arbetsuppgifter. Man är mer lösningsorienterad och har lärt sig att lösa problem på andra sätt än människor i allmänhet. Viveka belyser detta i citatet nedan:

Jag ser logiken och helheten på mitt arbete, allt hänger ihop.

- Viveka

Dyslexin var från början något jobbigt, när man inte visste att man hade diagnosen. Det blev därför en lättnad för alla respondenter när dem får veta att de har en diagnos som förklarar de problem de haft med att hantera läs- och skrivuppgifter. Det har också bidragit till att man hittat andra vägar för att lära sig saker och ting.

Alla respondenter beskriver att det visuella är ett sätt som alla känner sig trygga med när det ska lära sig något eller beskriva något. Med andra ord tycker dem att det är lättare att lära sig och att uttrycka sig med hjälp av bilder.

5.4 Acceptans

I intervjuerna kommer det fram att alla respondenter i dagsläget har gått igenom fyrstegs processen och befinner sig i stadiet där de accepterat sin dyslexi. Jag tolkar det även som att respondenterna har identifierat sig med dyslexin. Diagnosen är inte längre något som man har, utan det är något som blivit en del av dem som individer. Genom att de har identifierat sig med dyslexin känner respondenterna inte längre att de begränsas av diagnosen. Respondenterna har omfamnat diagnosen och ser de positiva egenskaperna diagnosen har att ge. Man märker också att respondenterna har starka mål och vill förverkliga sig själva i arbetslivet, flera vill bevisa att de kan lika mycket som alla andra om inte lite mer än andra. Frisk (2003) skriver att acceptans och självkänedom var målet, där de inte längre skulle se funktionsnedsättningen som ett hinder för att uppnå sin potential. Detta kan jag tydligt se hos två av respondenterna när man talar om deras yrke och framtid, Lovisa och Viveka berättar:

Jag är mycket positivt inställd till mitt liv just nu och till min framtid.
Har möjligheter till att vidareutbilda mig till förskolelärare.

- Lovisa

När jag tänker på min framtid så tänker jag att det inte finns några
begränsningar. Jag kan bli vad som helst.

- Viveka

Lovisa är positiv till sin framtid och ser möjligheter. Det är även Viveka, hon beskriver även hur hon inte ser några begränsningar och att det finns möjligheter att göra karriär, men hon har även inställningen till att hon kan gör något annat om hon skulle vilja de. Det finns inte några begränsningar än sig själv.

Respondenterna är medvetna om att dyslexin begränsar eller har begränsat dem till en viss del. Emellertid har alla starka åsikter om att dyslexin inte ska kunna begränsa människor och detta är något som de har lärt sig genom den hårda vägen i livet. Eftersom de har levt med en konstant ångest och insikt om att de är sämre än andra, eftersom det är vad omgivningen har sagt dem. När dem fick frågan: vad skulle du ge för råd till andra som har dyslexi? Svarade alla att dem ska se sin dyslexi som en tillgång. Man ska inte leta efter begränsningar i livet

utan se vilka förutsättningar man har. Viveka berättar om hennes tankar när hon fick diagnosen dyslexi:

Det var bra att jag tog det här steget med att få ett namn på dyslexin, för det har gjort så att jag har kunnat liksom släppa liksom skam... och bygga upp... hitta mig själv på ett annat sätt... jag har landat i mig själv.

- Viveka

Det blir tydligt att Viveka kände en lättnad när hon fick diagnosen dyslexi. Eftersom den på något sätt fick henne att förstå varför hon har svårt med vissa skriv och läs uppgifter och kunde därmed acceptera dessa svårigheter på ett bättre sätt.

Kunskapen kring dyslexi ökar generellt. Acceptansen har ökat men det finns mer som man kan jobba vidare med för att få dyslektiker att känna sig trygga med sin diagnos. Respondenterna har haft olika svårigheter och upplevelser med sin diagnos, därför har också acceptansen uttryckt sig på olika sätt. Något gemensamt som alla har är att när de lämnat skolan har acceptansen blivit starkare. Det är nu som de växer in i sin diagnos. Dyslexin blir inte längre ett problem för dem själva, de upplever att det är samhället som har problem med att anpassa sig till diagnosen. Respondenterna anser att i den samhällsutveckling som pågår idag och med den kunskap man har om dyslexi borde inte diagnosen vara ett problem i arbetslivet. Trots detta upplever respondenterna en form av motstånd från samhället särskilt inom utbildningsväsendet och arbetslivet. Respondenterna har därför lärt sig att det är dem som måste anpassa sig till samhällets osynliga regler och har därför lärt sig att använda kompensatoriska strategier där exempelvis kreativiteten blivit en stor tillgång för dem som individer – en väg till lycka och framgång.

6. Slutdiskussion

När jag inledde studien hade jag förutfattade meningar kring hur dyslexi påverkar individen i arbetslivet eftersom jag själv har diagnosen. Jag gick dock in med öppet sinne och en nyfikenhet för att se om mina förutfattade meningar skulle överensstämma med resultatet. Att jag själv har diagnosen; dyslexi, har varit en tillgång under studien. Särskilt när jag intervjuade informanterna särskilt när de talade om olika tekniker och hjälpmedel som finns tillgängliga för dyslektiker.

Denna studie hade som syfte att ta reda på om individer med dyslexi/läs-och skrivsvårigheter stigmatiseras och om det har påverkat individen i skolan och arbetet, samt om den har påverkat och karriären. Jag ville också se om den enskilde individen funnit olika personliga strategier för att kompensera sin funktionsnedsättning i arbetet, samt om de använder någon form av hjälpmedel. Sammanfattningsvis ämnade jag illustrera hur det är att leva med funktionsnedsättningen dyslexi/ läs- och skrivsvårigheter under utbildning och hur diagnosen sedan visas i arbetslivet. I denna del kommer jag att diskutera och analysera mina resultat utifrån min valda teoretiska utgångspunkt i Erving Goffmans (1972), stigmatiseringsbegrepp, samt utifrån andra intressanta aspekter som kommit fram i resultatet.

6.1 Skolan, samhället och stigmatisering

Stigmatisering är ett problem som respondenterna med dyslexi upplever. Omgivningen har fått respondenterna att känna sig missförstådda och kritiserade när de varit i kontakt med utbildningsväsendets strukturer och de krav som ställs på individernas intellekt. Eftersom deras dyslexi gör att deras kunskaper blir mer avvikande och synliga jämfört med andra har de upplevt att det är mindre begåvade, särskilt i grundskolan. Stigmatiseringen blir därför något som börjar tidigt i skolan eftersom dyslexi blir mer synlig i detta rum då det är i dessa institutioner det finns ett starkt fokus på att lära sig att läsa och skriva.

I resultatet har det framkommit att respondenterna känner att dem inte behärskar kunskaper på samma sätt som sina klasskamrater och omgivning. Stigmatiseringen har varit särskilt tydlig vid tillfällen där respondenterna tvingats visat sina kunskaper framför publik, eftersom respondenterna vid dessa tillfällen får bekräftelse på att man är avvikande. Utifrån mitt resultat tolkar jag det som att diagnosen dyslexi har blivit ett problem på grund av strukturerna i samhället, eftersom det är samhällets utveckling och behov som ställer krav som en individ med dyslexi har svårt att genomföra.

6.2 Arbetslivet, diskriminering och stigmatisering

Idag finns det mer kunskap kring dyslexi och man kan tala öppet om sin diagnos samt andra funktionsnedsättningar som exempelvis ADHD och Asperger. Man talar om att funktionsnedsättningar inte ska vara ett problem i arbetslivet utan att arbetsplatsen ska anpassa sig, bland annat i och med diskrimineringslagen. Men trots diskrimineringslagen blir dyslektiker ofta diskriminerade. Ett av många exempel är Meseret som jag skrev om i

inledningen, där hon blir anklagad för bedrägeri trots att hon varit ärlig och talat om att hon har diagnosen dyslexi. Detta har fått mig att fundera över hur dyslexi kan bli en påfrestning ute i arbetslivet, framför allt när man ska söka ett arbete; Ska man vara ärlig och tala om att man har dyslexi innan man blivit anställd? Eller är det en risk till att man väljs bort eftersom det är något avvikande? Jag grundar detta på att man som dyslektiker ofta får höra att man är mindre begåvad och inte kan arbeta med vad som helst, särskilt arbeten där man måste hantera läs- och skrivuppgifter. När jag diskuterat detta med andra i min omgivning och med mina respondenter under intervjun, upplever jag att det finns en rädsla för att bli stigmatiserad och att dyslexin kan stå i vägen när man söker arbete. Diagnosen blir således inget som man pratar om när man söker jobb utan något som man själv väljer att berätta för sin chef när man blivit anställd, eftersom man inte vill att dyslexin ska bli en anledning till att man väljs bort. Som dyslektiker kan man känna att det finns en risk till att diagnosen blir något som arbetsgivaren identifierar personen med, att det är diagnosen som stämplar individens kunskaper. Eftersom det finns lite kunskap kring vad diagnosen dyslexi egentligen betyder bildas det fördomar och rykten kring hur en dyslektiker är på arbetsplatsen; slarvig och oengagerad är två tillskrivna beteenden som dyslektiker ofta får innan man ens utvärderat individens kompetenser. Därför stigmatiserar även individen själv sin dyslexi genom att inte nämna den förrän man absolut måste eller förrän man har blivit anställd, eller när man känner sig trygg med att dela med sig av diagnosen på sin arbetsplats.

Att man väljs bort på grund av diagnosen dyslexi i en rekryteringsprocess är egentligen inte konstigt och något som man ofta accepterar som dyslektiker, man skapar en förståelse till varför arbetsgivaren väljer bort individen med diagnosen dyslexi- det är något som är främmande. Det finns således en form av accepterad diskriminering som samhället strukturerar, som i sin tur blir ett upplevt motstånd för dyslektiker. Ur detta motstånd och svårigheter som en dyslektiker kan uppleva föds det dock nya lösningar. Det finns forskning som påvisar att dyslektiker är mer kreativa jämfört med andra. En naturlig anledning skulle kunna vara för att man vill passa in i samhällets strukturer men dyslexin förhindrar detta. Genom motståndet skapas det ett tvång som gör att en dyslektiker aktivt söker andra vägar för att lösa uppgifter – därmed lär man sig att bli mer kreativ. Det blir således ett sätt för dyslektiker att uttrycka deras framgångsmöjligheter genom kreativiteten, samt en annan möjlighet till att passa in i arbetslivet.

En dyslektiker känner sig ofta begränsad till arenor där skriftspråket är kunskapsbärande i stor utsträckning och man känner att det visuella är något man behärskar bättre. Det är alltså inte längre erkännandet av diagnosen dyslexi som är ett problem. Problemet har istället blivit att det ställs högre krav på kompetenser kring att behärska skriftspråket, därför kan dyslexin bli ett hinder i arbetslivet. Eftersom dyslexin gör att man uppfattas som mindre kompetent. Det blir därmed svårare för en dyslektiker att passa in i det textbaserade samhället och många väljer ofta ett område där skriftspråket har mindre betydelse i sitt arbete. Att vara kreativ blir då ett sätt att kompensera sin dyslexi och man utvecklar även strategier för att kompensera förhindret. Flera av mina respondenter valde däremot arbeten där hantering av text är en central del i arbetsuppgifterna. De har nyttjat sin kreativitet och följt sina intressen, samt jobbar lite hårdare jämfört med andra som inte har dyslexi. Det blir tydligt att stigmatiseringen blir mer påtaglig för en dyslektiker eftersom vi lever i ett informationssamhälle, där läs- och skrivkunskaper är oerhört fundamentala. Detta sker särskilt när individerna befinner sig i en miljö där läs- och skrivkunskaper är utmärkande, exempelvis på högskolan. Majoriteten av respondenterna har studerat vidare på högre nivå och har känt sig avvikande eftersom de inte kan stava eller läsa korrekt. De avviker från normen. Jag tolkar det även som att respondenterna ifrågasätter deras egen intelligens i miljöer där läs- och skrivkunskaper är fundamentala.

6.3 Samhällets anpassning och stigmatisering

Eftersom dyslexin inte är en synlig funktionsnedsättning blir det något som omgivningen inte tänker på ofta. Det blir således något som samhället inte väljer att anpassa sig till på samma sätt som synliga funktionsnedsättningar. Detta kan orsaka en risk till att intelligenta människor som har dyslexi väljer att hoppa av skolan dels för att man känner sig stigmatiserad av sin omgivning, men även för att dem inte får den hjälp de behöver. Eva uttrycker sig i citatet nedan när vi talar om samhällets anpassning efter intervjun:

Det vore ju tråkigt om nästa Einstein (som hade dyslexi) hoppar av skolan för att samhället är dålig på anpassning.

- Eva

När en person har fått diagnosen dyslexi är inte ett problem för omgivningen att en person inte kan läsa eller skriva korrekt. Eftersom det finns en förklaring till varför en person är avvikande och ofta kan man kategorisera in personen i ett fack. Dock kan jag se att

stigmatiseringen blir mer påtaglig för individen med dyslexi eftersom omgivningen kategoriserar dem. Respondenterna känner att man är annorlunda och börjar leva upp till omgivningens förväntningar och tror på att man inte kan göra allt som ”normala” människor kan göra. Kraven som ställs i skolan och arbetslivet struktureras av människorna. När individen som har dyslexi inte kan uppnå dessa krav som ofta känns orimliga för dem själva, bedöms man som avvikande, både av omgivningen och dem själva. Vilket leder till en stark känsla av stigmatisering. Eftersom det är färre människor som har dyslexi jämfört med människor som inte har dyslexi finns det en risk till att det skapas ”vi” och ”dem” grupper. Där ”vi” är alla som inte har dyslexi (majoriteten av samhället) samt ”dem” som är avvikande (dyslektikerna i samhället). Detta tror jag även förstärker stigmatiseringen av dyslektiker.

6.4 Självkänsla och stigmatisering

För att hjälpa dyslektiker till bättre självkänsla anser jag att det krävs bra pedagoger som inte låter individerna misslyckas gång på gång som elever i skolan. Taube (1987) talar om onda och goda cirklar som påverkar inlärningsprocessen och individens självkänsla. För att en individ ska våga pröva nya utmaningar har Taube sett att man behöver se och uppmärksamma individens svårigheter i skolan. Man behöver även finna redskap och stöd för att individerna ska lyckas med sina skoluppgifter. Man ger lättare upp om man ständigt möter för stort motstånd och ständigt misslyckas. Jag kan även se att misslyckande i tidig skolålder än idag påverkar mina respondenter, på olika sätt. Eftersom många undviker sammanhang där man ska anteckna eller läsa högt. I den sociala kontexten kan funktionsnedsättningen bli ett handikapp. Min tolkning är också att misslyckandena eller de uttalade misslyckandena har präglat individens val till karriär och vilka arbetsuppgifter som dem anser sig klara av. Jag ser även att respondenternas självkänsla och relationer till andra påverkas av dyslexin. Mötet med omgivningen är avgörande om funktionsnedsättningen blir ett hinder eller en begränsning i livet. Eftersom individerna blir stigmatiserade på grund av sin dyslexi påverkas självkänslan och resultatet blir att man faktiskt begränsar sig själv. Men egentligen kan man se det som att det är andras åsikter och samhällets struktur som begränsar en dyslektiker. En annan förklaring på att respondenterna känner sig stigmatiserad kan också vara för att de ofta stigmatiserar sig själv. Jag tolkar det som att respondenterna inte gör detta medvetet utan att dem stigmatiserar sig själv för att respondenterna känner påtryckningar från den omgivning de lever i. Särskilt eftersom strukturerna i samhället gör att en individ med dyslexi känner sig begränsad och stigmatiseringen fungerar därför som ett slags tröst och en person med dyslexi kan därför skylla ifrån sig på sin omgivning för att själv stå ut med sin dyslexi.

Avslutningsvis vill jag belysa hur temat kamp blir en stark egenskap som blir en förutsättning för en dyslektiker. Dels på grund av upplevd stigmatisering men också för att respondenterna har en vilja till att visa sin omgivning att de inte är ”dum i huvudet” som flera respondenter uttrycker det. Kampen började i en tidig fas i livet. Kampen följer även med respondenterna genom hela livet. Min tolkning efter egna erfarenheter och efter intervjuerna med mina respondenter är att dyslektiker ofta behöver tydligare instruktioner, mer tid och andra former av studieteknik för inläring för att de ska nå sin fulla potential. Det handlar inte om att dem inte förstår eller inte är kompetenta. Det handlar enbart om att inläringen fungerar på ett annat sätt och man behöver därför andra möjligheter för att förstå eller utföra läs- och skrivuppgifter.

6.5 Förslag på vidare forskning

Jag har undersökt individers egna upplevelser av hur dem hanterar sin dyslexi i skolan och på arbetet. Det skulle därför vara intressant att ta reda på hur arbetsgivare hanterar dyslektikers behov i arbetslivet, är det något dem gör eller skulle tänkas göra? En annan intressant studie skulle vara om det finns likheter och/eller skillnader mellan manliga och kvinnliga dyslektiker?

7. Referenser

- Aspers, Patrik (2011). *Etnografiska metoder: Att förstå och förklara samtiden*. Stockholm: Liber.
- Berg, Lars-Erik. (2004). *Den sociala människan: Om den symboliska interaktionismen*. I P. Månson (Red.), *Moderna samhällsteorier – traditioner, riktningar, teoretiker* (pp.151-185). Stockholm: Prisma.
- Brown, Lesley. (1993) *The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles*, Vol. 2. Clarendon Press, Oxford.
- Coleman, Clive. 2016. *Starbucks employee wins dyslexia discrimination case*: intervju med Meseret Kumulchew. BBC News. 9 februari. <http://www.bbc.com/news/uk-35521061> (Hämtad 2016-12-14)
- Ejrnæs, Morten & Kristiansen, Søren. (2006). Perspektiv på sociala problem i USA och Skandinavien. I A. Meeuwisse & H. Swärd (Red.), *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Frisk, Elisabeth. (2003) ”Mera än svårigheter med ord” *Om högskolestuderandes upplevelser att leva med dyslexi*. 3/2003 nr. Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi. Åbo.
- Goffman, Erving (1968) *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Rabén & Sjögren.
- Goldberg, Ted. (2000). *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Link, Bruce & Phelan Jo (2001) ”Conceptualizing Stigma” i *Annual Reviews of Sociology* 27.
- Mortimore, Tilly. & Crozier, W. Ray. (2006). ”Dyslexia and difficulties with study skills in higher education”. *Studies in Higher Education*. 31(2):235-251.
- Månsson, Sven-Axel. (2006). Interaktionistiska perspektiv på studiet av sociala problem – processer, karriärer och vändpunkter. I A. Meeuwisse & H. Swärd (Red.), *Perspektiv på sociala problem* (pp. 148-167). Stockholm: Natur och kultur.
- Taube, Karin. (1987) *Läsinlärning och självförtroende. Psykologiska teorier, empiriska undersökningar och pedagogiska konsekvenser*. 3:e uppl. Stockholm: Prisma.
- SBU. *Utvärdering av metoder i hälso- och sjukvården: En handbok*. 2 uppl. Stockholm: Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU); 2014.

SOU 1997:108 *Att lämna skolan med rak rygg- om rätten till skriftspråket och om förskolans och skolans möjligheter att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter.*

Vetenskapsrådet (2002). *Dyslexi- en kunskapsöversikt.* Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vetenskapsrådet (2011). *God Forskningssed.* Stockholm: Vetenskapsrådet.

Von Euler, Curt (1997). *Dyslexi – ett allvarligt handikapp på biologiska grunder.* Socialmedicinsk Tidskrift, 1. 9-13.

Wolff, Ulrika. & Lundberg, Ingvar. (2002) *The Prevalence of Dyslexia Among Art Students.* Dyslexia 8, s. 34-42agor

8. Bilagor

8.1 Intervjuguide

Tema 1 Studier

Kan du beskriva ditt tidigaste skolminne?

Vad är ditt tidigaste minne av att du har läs och skrivsvårigheter/dyslexi?

Hur upptäcktes det att du hade dyslexi?

Kommer du ihåg när du lärde dig att läsa? (ålder, lätt/svårt, kompisars läsförmåga)

Hade du några förebilder när du växte upp?

Vad har styrts ditt val av utbildning? (gymnasium, yrkesutbildning)

Använde du olika strategier för att kompensera din dyslexi i skolsituationer? (Beskrivande berättelse)

Tema 2 Yrkesverksamhet/yrkesval

Kan du berätta om din dyslexi har påverkat dig i ditt arbete, yrkesval, utbildning?

Kan du berätta lite om hur din arbetsituation ser ut?

Hur ser en vanlig arbetsdag ut?

Kan det vara så att du begränsas eller flyr från vissa situationer på din arbetsplats på grund av din dyslexi?

Beskriv hur du handskas med arbetslivet i dag?

Fördelar/nackdelar på grund av din dyslexi.

Tema 3 Fritid

Hur ser din familjesituation ut nu? (boende, syskon)

Fritidsintressen eller särskilda talanger?

Vad läser och skriver du på din fritid?

Tema 4 Identitet, självkänsla

Har din självkänsla påverkats av din dyslexi, kan du beskriva det över tid?

Finns det saker som idag kan kopplas till din dyslexi som påverkar din självkänsla?

Är du en kritisk person? Kan du koppla det till din dyslexi?

Är du kritisk mot dig själv? Kan du koppla det till din dyslexi?

Fanns det något som stärkte din självkänsla under uppväxten, kan du beskriva det.

Tema 5 Framtid

Hur ser du på din framtid?

Har du några framtidsplaner när det gäller ditt arbete eller någon hobby?

Hur vill du beskriva dig själv idag?

Har du några råd du skulle vilja ge till...?